

Gdańsk, 30.08.2023 r.

Recenzja dysertacji doktorskiej

pt. „Rozwiązywanie problemów językowych i kulturowych w przekładzie przysłów języka arabskiego na język angielski”

napisanej przez Awadh Gumaan Ba-awaidhan

pod kierunkiem prof. dr hab. Barbary Lewandowskiej-Tomaszczyk
oraz prof. dr hab. Marcina Grodzkiego (promotor pomocniczy)

Uwagi ogólne

Dysertacja doktorska traktuje o przekładzie przysłów na język angielski, tj. zajmuje się problemem ekwiwalencji w językach znacząco oddalonych kulturowo. Autor proponuje zastosowanie interdyscyplinarnego podejścia opartego na wieloogniskowej teorii rekonceptualizacji w celu zniwelowania ww. różnic. Przedmiotem badań jest kilkaset przysłów przetłumaczonych z języka arabskiego na język angielski. Dane do analizy dotyczące percepcji ww. tłumaczeń zebrane zostały za pomocą kwestionariuszy (dane jakościowe), które uzupełnione zostały materiałem językowym wyekstrahowanym z pracy Anis Frayha *Modern Lebanese Proverbs*. Autor dochodzi do wniosku, że tłumaczeniowa strategia egzotyzacji wpływa niekorzystnie na recepcję przysłów arabskich przez odbiorców docelowych i stwierdza, że tłumaczenie przysłów powinno brać pod uwagę modele kulturowe odbiorców oraz schematy wyobrażeniowe. Praca jest obszerna i szczegółowa, liczy w sumie 246 stron bez bibliografii i załącznika, składa się z sześciu rozdziałów i wstępu (str. xix).

W rozdziale I (str. 1-39) Autor definiuje i opisuje pojęcie przysłowia, w tym przysłowia prototypowego, wskazuje na potencjalne funkcje przysłów (komunikatywne, behawioralne,

pragmatyczne, kulturowe i dydaktyczne) oraz przedstawia typologię przysłów według teorii językoznawstwa kognitywnego. Przysłowia traktowane są w pracy jako środek językowy oparty na przenośni (*figurative linguistic device*), które mogą być wyjaśnione dzięki odwołaniu się do jego ich znaczeń literalnych, jednak zasadniczo ich rozumienie polega na rekonceptualizacji, zatem odbywa się na poziomie pojęciowym. Jest to przekonujące założenie i uzasadnione w kontekście analizy przysłów zbudowanych na języku figuratywnym.

Rozdział II (str. 40-85) przedstawia pojęcie przysłów w ujęciu kulturowym, ponownie opisując definicję przysłowia, tym razem jako pojęcia wywodzącego się z teorii Hofstede (1991). Doktorant nakreśla wybrane elementy kultury arabskiej, którą Autor klasyfikuje jako kulturę społeczeństwa kolektywnego. W opisie pojęć z zakresu kultury Autor swobodnie posługuje się szerokim wachlarzem publikacji z literatury przedmiotu. Teoria Hofstede opisana jest drobiazgowo, z odwołaniami i porównaniami do kultury arabskiej i przywoływaniem wybranych przysłów arabskich dla celów ilustracyjnych. Autor podaje również przykłady przysłów angielskich dla poparcia tezy Hofstede, że przysłowia powstałe w kulturze brytyjskiej czy amerykańskiej odzwierciedlają kulturę zorientowaną na jednostkę. Autor przykłada teorię Hofstede do kultury arabskiej jednak słusznie zastrzega, że trudno jest mówić o jednym modelu kultury arabskiej, bowiem jest ona zdywersyfikowana i może się różnić między poszczególnymi krajami arabskimi. Przedstawiona w tym rozdziale teoria oraz jej interpretacja stanowią interesujące studium krytyczne.

Rozdział III (str. 87-117) charakteryzuje pojęcie znaczenia, przedstawia jego typologię semantyczną i relacje między znaczeniami (*sensem*), a także wspomina o pojęciu ekwiwalencji, która rozwinięta jest w rozdziale IV. Autor ponownie jest drobiazgowy w opisie, zaczynając ten rozdział od sekcji, w której zastanawia się czym w ogóle jest język (3.1). Przywołane są rozmaite teorie, w tym teoria Chomsky'ego i Teoria Pola (z lat '30 XX w.). Trzy pierwsze rozdziały to obszernie omówienie kluczowych zagadnień z zakresu leksyki i semantyki w kontekście przysłów. Kolejny rozdział koncentruje się na kwestiach związanych z przekładem.

W Rozdziale IV Autor poświęca dużo uwagi teorii ekwiwalencji w przekładzie (podrozdział 4.4), zaczynając od klasycznej typologii Vinay i Darbelnet'a oraz Jacobsona, przechodząc do ekwiwalencji formalnej Catforda i dynamicznej Nida'y, prezentując typologię w ujęciu komunikacyjnym Newmarka oraz M. Baker powstałej w erze językoznawstwa korpusowego, kończąc na przemyśleniach A. Pyma (nie Pyna, jak błędnie czytamy w tytule podrozdziału 4.4.8). Podrozdział ten świadczy o odczuciu Doktoranta z zakresu teorii przekładu oraz o rozumieniu ewolucji pojęcia ekwiwalencji. Dopelnieniem opisanych teorii ekwiwalencji jest przedstawienie podejścia do przekładu według Venutiego (udomowienie i egzotyzacja). Podrozdziały 4.7 i 4.8 to ponownie nawiązanie do teorii językoznawstwa kognitywnego oraz do post-Grice'owskiej teorii relewancji. Jest to bardzo szeroko i trafnie zakreślona rama teoretyczna, na bazie której Autor w dalszej części dysertacji dokonuje analizy przysłów. W tekście pojawia się kilka razy publikacja Venuti (1998); chodziło zapewne o nazwisko Venuti. Jednak w bibliografii nie ma pozycji Venutiego z tego roku, co należałoby skorygować (być może chodziło o publikację z 2008 roku) lub uzupełnić. Autor używa też terminu *strategie Venutiego*, jednak przyjęło się w teorii translacji mówić o podejściach Venutiego (Venuti pisze o *approaches to translation*).

Analiza materiału badawczego przedstawiono w Rozdziale V. Autor klarownie formułuje hipotezy pracy, stawia sześć pytań badawczych, dokonuje analizy trzech ankiet (FTQ, HTQ MRTQ), które przeprowadzono w Wielkiej Brytanii (w Birmingham). Badanie jest prawidłowo i starannie zaprojektowane pod względem metodologicznym (choć zdarzają się drobne niejasności wspomniane poniżej), cele pracy są jasne, a całe badanie jest bardzo logiczne i przemyślane. Przekłady przysłów zaczerpnął Autor z pracy innego autora wspomnianego wyżej, jednak daleka byłabym od nazywania tych danych korpusem, bowiem nie jest to korpus językowy w rozumieniu językoznawstwa korpusowego. Dobór próby jest dla mnie niejasny. Spośród 2448 przysłów arabskich dostępnych w książce Frayha, Doktorant wybrał 50 przysłów do dalszej analizy (str. 184), jednakże nie zostało wyjaśnione jakimi kryteriami kierował się Autor w ich wyborze. Autor jedynie wspomina, że wybór wynikał z jego subiektywnej oceny (jako rodzimego użytkownika języka arabskiego) i opierał się na stwierdzeniu czy dane przysłowie zawiera elementy kulturowe i poznawcze, co wydaje się być mało precyzyjne. Wyniki badań wskazują na zdecydowaną przewagę użycia strategii egzotyzacji (72%) nad strategią udomowienia (20%) (str. 193). Do badania ankietowego przeprowadzonego w Birmingham, Doktorant zaprosił 10 respondentów w wieku 22 do 45 (str. 193). Nie jest to duża grupa respondentów zatem należałoby traktować badanie ankietowe jako pilotaż. W sekcji 5.11.5 Doktorant oblicza średnią dla odpowiedzi respondentów, jednak z uwagi na ich liczbę wskazane byłoby raczej obliczyć medianę. Obliczono również korelację Pearsona (str. 220), w tym wartość R^2 , co świadczy o znajomości podstaw statystyki, jednak liczba danych wydaje się wskazywać raczej na dane nieparametryczne, dlatego wskazane byłoby wpięrcw zastosować test na parametryczność danych (np. Shapiro-Wilka), aby uzasadnić wybór testu Pearsona.

Zdarzają się w pracy nieliczne uchybienia z zakresu interpunkcji (np. str. xix „Connecting this, to scientific reasoning,”), ortografii (str. 164: „Venut’s strategies”) czy składni (str. 73), jednak zasadnicza część pracy to tekst spójny, logiczny i poprawny językowo. Praca napisana jest stylem naukowym w języku angielskim.

Podsumowując, na uwagę zasługuje odwoływanie się do teorii językoznawstwa kognitywnego i teorii relewancji i łączenie tych obszarów z elementami teorii kultury. Jak sam Autor stwierdza we wstępie (str. xix), jest to jedno z nielicznych badań dotyczących przekładu przysłów z języka arabskiego na język angielski w ujęciu językoznawstwa kognitywnego. Część teoretyczna jest bardzo szeroko zakreślona i drobiazgowo przedstawiona. Autor jest ewidentnie zaznajomiony z różnymi działami językoznawstwa oraz z teorią przekładu, z dużą swobodą odnosi się do teorii z różnych szkół językoznawczych, wychwytyując ewolucję pojęć i podejść. Swoją teorię (MRT) buduje na trzech filarach: teorii metafory konceptualnej Lakoffa, post-Grice’owskiej teorii relewancji oraz strategiach tłumaczeniowych Venutiego. Pracę oceniam bardzo wysoko. Jest to ambitny projekt, który niewątpliwie wymagał dużego nakładu pracy i kreatywności od Doktoranta.

Rozprawa zdecydowanie spełnia wymogi formalne i merytoryczne stawiane rozprawom doktorskim, w związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Doktoranta Awadha Gumaana Ba-awaidhana do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

30/08/2013